

Locuința citadină — ca domeniu al istoriei arhitecturii și urbanismului, între cei doi poli : al arhitecturii populare (amănunțit studiată de etnografi și arhitecți) și al arhitecturii rezidențiale reprezentative (cercetată și aceasta de istorici de artă), cunoaște o zonă de penumbră, mai puțin omogenă, lipsită de spectaculos și de pitoresc, dar — sub aspect cantitativ — copleșitoare. Este marea masă a locuințelor orășenilor, „Partea cea mai complexă și mai vie... imensa majoritate a construcțiilor”¹, agitată de cele mai diverse influențe și determinări, studiată încă parcellar, pe categorii constructive sau stilistice, din a căror sinteză urmează a i se defini un eventual caracter de ansamblu.

O componentă aparte a acestui conglomerat urban o formează casele de tip popular. Fie că sînt un transplant — mai mult sau mai puțin viabil — de arhitectură rurală într-un mediu orășenesc, fie că se încadrează în programul arhitecturii de țirg, ceea ce le apropie este caracterul predominant popular, ce se manifestă în mai toate registrele creației arhitecturale : partiu, sistem structural, materiale folosite, elemente constructive, decor. Contaminarea lor cu elemente citadine este la fel de firească pe cît este însăși prezența lor în oraș : orașele reprezintă nuclee de concentrare urbană inserate într-un teritoriu al cărui specific este ruralitatea. Osmoza dintre cele două tipuri de teritorii, generînd fiecare o modalitate proprie de habitat, este firească și se petrece la toate nivelele existenței sociale, incluzînd și reflectîndu-se și în cadrul construit.

Vom încerca, pornind de la prezentarea unui număr de exemple cărora le vom acorda o atenție diferențiată, căci prea puține au calitate intrinseci deosebite, o definire a coordonatelor pe care se înscrie prezența acestui tip de locuințe în țesutul urban bucureștean. O zonă, și probabil nu unica, în care acest tip de case apare cu o frecvență elocventă, lăsîndu-și amprenta pe fizionomia cartierului, este delimitată — cu aproximație, desigur — de bd. Republicii șos. Mihai Bravu, cal. Călărășilor și str. Traian.

Tipologia zonală. Cel mai des întîlnit printre locuințele studiate este tipul casei lungi, caracteristic zonelor de șes, predominant de altfel și în satele limitrofe. Exemplul tipic al unei case cu tindă și două încăperi

¹ Paul Petrescu, *Considerații asupra raportului dintre arhitectura „rurală” și cea urbană în sud-estul Europei în sec. al XVIII-lea și al XIX-lea*, în „Studii și cercetări de istorie a arhitecturii”, nr. 2, 1970.

Casa de tip popular
în B...

CRISTIAN
BRĂCĂCESCU

FATADA VEST

PLAN 1/100

DETALIU STILP

1. Casa din str. Mecet nr. 49.

simetrice, cu prispă joasă pe toată lungimea fațadei, este cel al casei din str. Mecet nr. 49 (fig. 1). Casa este ridicată la începutul secolului trecut (1815) de ascendenții actualilor proprietari: familia Dinică. Sistemul constructiv: palantă; materiale: cusaci de stejar și cărămidă îngustă; învelitoare de șindrilă, înlocuită ulterior cu tablă. Dominanta longitudinală se păstrează și în fațadă: casele din str. Rondă nr. 15 și din șos. Postelimoa nr. 58² (fig. 2).

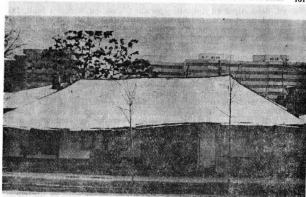
Păstrind partiul simetric, dar dublând încăperile laterale, rezultă un plan grupat, ce va fi preluat de arhitectura civilă urbană. Un exemplu: casa din str. Rîtmului nr. 31 (fig. 3), datată ca 1850. Tinda centrală are câte două camere pe fiecare parte; plan asemănător cu cel al casei situate în str. Bocu nr. 7³.

O altă preluare a arhitecturii de țig vizează tipul casei cu parter înalt, fără vreo preferință decisă pentru orizontală sau verticală, specific zonei subcarpatice. Un exemplu destul de cunoscut în literatura de specialitate este casa din str. Mircea Vodă nr. 51⁴ (figurează în lista monumentelor de arhitectură).

² Demolată în 1978.

³ Nicolae Stoicescu, în *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, Edit. Academiei 1961, publică istoricul și descrierea casei, precum și un plan de principiu, cu unele inadvertențe.

⁴ Grigore Ionescu, *Arhitectura populară în România*, București, Edit. Meridiane, 1971.

2. Casa din zor, Pantelimon nr. 58

FATADA SUD

PLAN

FATADA SUD
[reconstituire]

zona
demolată

PLAN 1/100

3. Casa din str. Râului nr. 31

4. Casa din str. Tepeș Vodă nr. 150 A

În sfârșit, două tipologii întâlnite sporadic: casa cu acoperiș înalt, la care verticala predomină (ex. din str. Tepeș Vodă nr. 150-A (fig. 4) datat cca. 1840 prin consemnarea numărului de generații) și casa cu prispă parțială, prinsă între încăperi, întâlnită mai mult în Dobrogea (ex. casa din str. Avrig nr. 49).

Sisteme constructive. Locuințele de tip popular din București acoperă o gamă largă de sisteme și tehnologii de construcție, începând cu cele mai puțin pretențioase, cu pereți din ciamur: casa din str. Tepeș Vodă nr. 142, care păstrează și cofragul de scindură exterior.

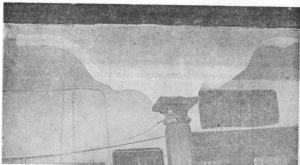
Foarte des întâlnite sînt construcțiile de tip „fachwerk” alcătuite dintr-un schelet de lemn cu zidărie de umplutură. Această umplutură poate fi alcătuită dintr-o împletitură de nuiele cu un mortar de pămînt: casa din str. Tepeș Vodă nr. 150-A. Același schelet dar cu umplutură din cărămidă așezată pe direcții diferite, dovadă a înțelegerii rolului ne-structural al panourilor de zidărie, se întâlnește de pildă la casa din cal. Căldărașilor nr. 261. Acest gen de construcții în paiantă este cel mai frecvent.

Structura de zidărie purtătoare din cărămidă este mai rar întâlnită la acest tip de case, materialul și sistemul constructiv aferent fiind cu deosebire proprii arhitecturii urbane. Există totuși excepții: str. Orzări nr. 59 (fig. 5) și șos. Mihai Bravu nr. 170.

Materiale de construcție. Și la oraș arhitectura populară își păstrează propensiunea pentru materialele „calde”: lut, șindrillă, stuf, lemnul lăsat aparent. Păstrat constructiv, lemnul nu mai este însă lucrat cu înțelegerea, pasiunea și tenacitatea tradiționale, meșterii de la oraș apelînd la

5. Casa din str. Orzări nr. 59

6. Casa din str. Orzari nr. 71 A

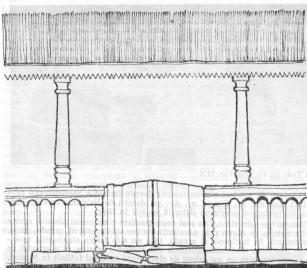
tehnologii de minimă virtuozitate. O dovadă izolată a meșteșugului prezintă casa din str. Călușei nr. 42 : un detaliu de îmbinare specific lemnului, permițând scurtimea datorită uscării în timp.

Elemente constructive. Cea mai mare pondere a expresiei plastice revine elementelor ce rămân prin excelență ale lemnului : stilpul, grinda, paxia, pâlmarul. Se întâlnește și arcada, însă nu sub forma structurală specifică lemnului, a arcadei articulate din elemente masive, ci a arcadei de palantă, tencuită, pe un cofrag de șipci, după modelul întâlnit în Muscel, Argeș, Dimbovița. Pe lângă arcadele caselor, invocate anterior, din str. Mircea Vodă nr. 51 și str. Bocșa nr. 7 mai pot fi citate cele din str. Micilor nr. 2, din str. Orzari nr. 63² și din calea Șerban Vodă nr. 23³ acestea din urmă rezolvind cu eleganță plastică dualitatea structurală consolă-arcadă printr-un contur sinusoidal ușor fracturat în punctele de înflexiune. În contrast cu acesta, mai agizat dar de un rafinament egal, este decupejul arcadei din str. Traian nr. 176, exprimat cu sinceritate de lemnul rămas netencuit.

Decor arhitectural. În general elementele tipice — paxie, stilp, parapet — sînt decorate destul de simplu, cu sobrietate, caracterul popular al casei fiind exprimat îndeosebi prin datele sale fundamentale (deși nu atât de explicite) : partiul, structura, proporțiile. Exemplul tipic : casa din str. Theodor Șperanția nr. 199 (fig. 7) : paxie simplă, zimțată, la streșină, mai sinceră și mai convingătoare decît un șablon complicat și nereprezentativ ; stilpi bine proporționați, avînd capitelul și pedestalul marcate printr-o profilatură simplă, parmalic de scinduri drepte, cu rosturile

² Paul Petrescu, *Condițiile sociale și istorice reflectate în arhitectura urbană. Locuințe ale țărănilor și tîrgoveșilor din București în sec. XVIII—XIX*, în „Studii și cercetări de istorie a arhitecturii” nr. 1, 1971.

³ Figurează în lista monumentelor de arhitectură.

TRAVEEA CENTRALA

SCARA 1/20

7. Casa din str. Theodor Speranția nr. 199

acoperite cu șipci, care împreună cu o a doua paze, arcată, formează tot decorul parapetului. Un caz similar în *str. Tepeș Vodă nr. 73* (fig. 8). Aici însă pâlmarul e traforat.

O decorație mai laborioasă se întâlnește la imobilul din *șos. Mihai Bravu nr. 148 A*. Pe capitelluri este sugerată mai mult grafic decât sculptural o formă compozită, iar deasupra parapetului, tot pe stîlp, apare un decor geometric. De sfera geometricului țin și creștăturile de pe stîlpul casei din *str. Tepeș Vodă nr. 86*. Casa mai prezintă și un motiv folcloric notoriu: o rozetă solară, trasată cu destulă stingăcie în tencuială, pe timpanul triunghiular al fațadei (fig. 9). De notat acoperirea în două ape, nespecifică arhitecturii populare din Cîmpia Dunării, probabil o simplificare de influență citadină.

Decorul profilat în tencuială apare cel mai adesea la ancadramentele ferestrelor: casele din *str. Tîmpa nr. 1* și *str. Tepeș Vodă nr. 176*. Handi-

capate de concurența timplăriei tipizate, ferestrele păstrează rareori amprenta autenticității: casele din str. Rondă nr. 34 și str. Agricultori nr. 108. (fig. 10).

Programul arhitecturii de târg. Apare la acest din urmă exemplu un caz tipic de influență urbană, un fenomen de trecere la arhitectura civilă de târg: prispa, inițial deschisă, este obturată la capete cu ziduri și închisă cu

8. Casa din str. Tepeș Vodă nr. 73

geamile. Această tendință de reducere a prispei, închisă total, ori numai pe anumite travee (casa din str. Mielilor nr. 2 și cea din str. Matei Voievod nr. 38), este o manifestare a mutațiilor survenite, în însuși programul arhitecturii.

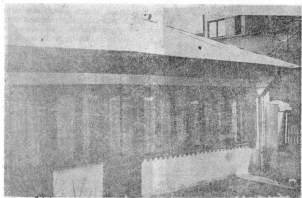
Astfel, în mediul rural, prin multiplele funcțiuni și prin importanța pe care i-o conferă tipul de economie naturală, prispa constituie o prelungire integratoare a casei înspre natură. La oraș ea tinde să fie captată de spațiul închis, față de care nu mai deține funcții suplimentare. Casa țărănească își salvează entitatea formală definitivă (cerdac, prispa, foișor), dar despuțată de funcționalitatea proprie. Un caz de excepție, poate singurul în care prispa rămâne complet liberă — și asta pentru că — și menține prerogativele funcționale — este casa din str. sft. Dima Cristescu nr. 16 (fig. 11), demolată în 1978. De semnalat forma interesantă a stilpilor, cu mijlocul evazat, decorat cu două sâmbulețe.

9. Casa din str. Țepeș Vodă nr. 36

Puternic marcat de influența orașului este și un alt exemplar, cel din str. Matei Voievod nr. 38 amintit anterior. Prispă, din care au fost închise două travee, se lărgeste în axul clădirii marcând intrarea cu un foișor, al cărui rol de a structura compoziția e subliniat și de rezolvarea acoperirii, în două ape, cu un fronton triunghiular de birne, tencuite pe deasupra. Stilul acestei case (fig. 12), ce poate fi comparat cu cel din căleu Șerban Vodă nr. 33 (fig. 13) și cu cel din str. Mîrcea Vodă nr. 51, este o pastîșă (dar spre deosebire de celelalte mai puțin reușită) după un model cult. Fusul cilindric, prelucrat mecanic, nu e propriu arhitecturii țărănești, volutele sînt realizate simplist, iar frunzele de acant nu sînt înțelese. Rămîne intact farmecul desuet al unei arhitecturi de reminiscențe, înghețată, regresivă chiar sub aspectul creativității.

Creativitatea se manifestă însă pe un alt palier, de o tipologie învecinată: arhitectura de țîrg, răspunzînd unei alte comenzi sociale. Ea se revendică din modelul popular, respectîndu-i în caracteristicile-i esențiale, preluîndu-i vocabularul formal, în mare parte și pe cel constructiv, amplificînd și adăugînd încăperi, structurînd parțial după un program nou, propriu. Casa de țîrgoveț este produsul unui efort de constituire în care arhitecturii populare îi revine rolul de ferment, de sursă și material de creație.

10. Casa din str. Agricultori nr. 108

11. Casa din str. Dima Cristescu nr. 18

12. Casa din str. Matei Voievod nr. 38

13. Casa din calea Șerban Vodă nr. 33

Încercând o circumscriere a caselor de tip popular în sistemul urban, se poate afirma că existența lor, departe de a fi accidentală, apare ca un fenomen firesc în contextul social și economic al etapei respective. Ele formează un grup distinct, care juxtapunându-se altor categorii contribuie la definirea profilului urban al zonei din care fac parte.

Sînt însă o categorie condamnată. Supuse devorator uzurii fizice și morale, se constituie în victime prioritare ale înlocuirilor de fond locativ. Bazate pe materiale de construcție ce nu se mai folosesc, sau în orice caz se folosesc într-o cu totul altă modalitate, întreținerea și înlocuirea părților uzate întîmpină mari greutăți.

Șindrila compromisă este suplinită cu tablă, țigle sau carton asfaltat, stîlpii de lemn cu țevă metalică (de pildă la casa din str. Pop de Băsești nr. 15, care a figurat în lista monumentelor de arhitectură). În sfera pierderilor datorate materialelor deficitare sau greu de procurat la oraș se poate cita învelitoarea de șindrilă a casei din str. Orzari nr. 63, care a fost refăcută cu tablă, acoperită la rîndul ei cu carton sau casa din str. Rondă nr. 51 care poate acoperișul inițial de paie a primit un strat de carton asfaltat.

Neeficiente funcțional, aceste case oferă condiții de locuire situate la limita inferioară a calității vieții urbane și nu prezintă o compensație — de natură afectivă, de pildă — echivalentă. Propulsat de factori obiectivi și subiectivi, organismul orașului evoluează. Conștienți de acest fenomen, adoptarea unei poziții ostile ar fi lipsită de sens, dar același sentiment al participării la prîmirea orașului generează și îndrăzneala de a înregistra,

VIRGIL TATOMIR

Noi mărturi documentare

prin cele câteva obiecte construite autentice de care încă dispunem, fazele acestei evoluții. Consemnarea și, pentru cele mai valoroase, o atestare oficială a calității de martor istoric, care să le împiedice a se pierde, sînt măsuri de primă necesitate.

de producție

în proprietatea poporului

Maisons de type populaire à Bucarest

RÉSUMÉ

Les maisons de type populaire, un composant distinct dans le conglomérat anonyme et hétérogène des logements urbains du siècle passé, se trouvent au point de jonction entre l'architecture populaire et l'architecture urbaine. Dans le périmètre compris entre le Boulevard de la République, la Chaussée Michel le Brave, la Route de Căldărași et la rue Traian, ce genre de maisons est abondamment représenté.

Certaines maisons appartiennent au type de maison de plaine, ayant une dominante longitudinale, tant en plan qu'en élévation. D'autres reprennent le type de maison à cellier et mezzanine, spécifique pour la zone souscarpatique. La maison à toit haut, en quatre pentes, et la maison de Dobroudja, avec terrasse partielle ont, à leur tour, des représentants isolés.

Le parti est d'habitude symétrique, avec vestibule central et deux ou quatre chambres qui l'entourent ou qui s'alignent au long de la terrasse.

Le plus fréquent système constructif, c'est à dire le mur en treillis, emploie des matériaux d'une grande diversité: pièces ou billes de bois, briques, treillage de verges, aisseaux, argile, mortier. La construction de poutres, celle de mélange d'argile et pailles hachées et la maçonnerie portante sont rencontrées plus rarement.

Le décor architectural se caractérise par une simplification par rapport à l'architecture traditionnelle, soit qu'il s'agit de l'éclat des piliers, de la menuiserie des fenêtres ou des profile en crépeuse.

Les changements qui apparaissent au niveau du parti (le redoublement du nombre de chambres, la fermeture de la terrasse), de la construction (le recouvrement en quatre pentes, la prépondérance des matériaux à spécifique urbain, les différentes technologies) ou du décor (colonnettes corinthiennes et composites, arcades en accolade rompu) annoncent la cristallisation d'un nouveau programme architectural: "la maison du citadin", un processus où l'architecture populaire a le rôle de source et de matériel de création en même temps.

En s'inscrivant avec personnalité dans l'évolution historique de la ville, ces maisons se trouvent actuellement dans un état assez précaire, à cause des matériaux périssables et difficiles à procurer dans leur forme initiale, ce qui conduit à détériorations graves, changements et même à leur remplacement avec des constructions nouvelles.